

A Karpatszka Rusz autonómia-hagyománya

Magocsi, Paul Robert: Tradícia autonómie na Karpatskej Rusi . = Historický časopis. 65. r. 2017. 1. no. 79-97. p.

A szerző tanulmányában a ruszinok autonómia törekvéseit mutatja be történelmi kontextusba helyezve azzal a céllal, hogy a kárpáti ruszinok autonómia-, ill. önrendelkezési kérdését vizsgálja meg. A ruszinok autonómia törekvése nem új keletű jelenség, egészen az 1848-as forradalomig vezethető vissza.

Az autonómia mint önkormányzat, ill. önrendelkezés adott területen olyan reprezentatív szervet feltételez, amelynek jogában áll az adott területre érvényes törvényt és rendeleteket kiadni. Az autonómia, amelynek különböző fokozatai lehetnek, nem állam az államban, hanem úgymond alacsonyabb rendű jogi és adminisztratív tényező.

A kárpáti ruszinok, más néve ruténok a Karpatszka Rusz történelmi területet benépesítő népcsoport, amelynek képviselői használják az uhororusz (magyarorosz), kárpátaljai ruszin, ill. lemkó népneveket is nemzetiségi meggyőződéstől, ill. a már létező, vagy leendő államhoz fűződő politikai lojalitástól függően. A tanulmány szerzője az etnolingvisztikai kontextusra és egyben a földrajzi elhelyezkedésre is utaló kárpáti ruszin elnevezést részesíti előnyben.

De kik is a kárpáti ruszinok? Az egykori osztrák-magyar statisztikák szerint az adott nemzetiséghez való tartozásról legmegbízhatóbban az anyanyelv árulkodott, míg az első világháború után a népszámlálók a nemzetiségi hovatartozásra fektették a hangsúlyt tudván, hogy az állampolgárok szívesebben azonosulnak országukkal, mint saját nemzetiségi-nyelvi közösségükkel. Karpatszka Rusz jelenleg négy szomszédos állam területén fekszik: Lengyelország délnyugati (lemkó terület), Szlovákia észak-keleti (eperjesi terület), Ukrajna nyugati (kárpátaljai terület) és Románia északi közép területén (máramarosi terület).

Amint fentebb említettük, a kárpáti ruszinok autonómia követelése 1848-ig nyúlnak vissza, amikor a ruszinok politikai vezére Adolf Dobriansky kifejezte lojalitását a császár iránt, majd 1849 októberében egy delegáció kíséretében átnyújtotta a császárnak a ruszin autonó-

mia megteremtését célzó memorandumot, amelyet, mivel a Habsburgok nem álltak készen az ország újrastrukturálására, újfent a császárral szembeni lojalitását kifejezve, vissza is vont, majd néhány héttel később átdolgozott formában újfent átnyújtott.

A Bach-korszakban a kassai katonai kerület egyik körzetközpontja Podkarpatszka Rusz legnagyobb városa Ungvár lett. Az Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyéket magába foglaló, alig egy évig fennálló Ungvári Körzet (népszerűbb nevén Ruszin Körzet) polgári biztosa Dobriansky számos intézkedést tett a ruszinok helyzetének javítására.

Az 1867-ben létrejött kiegyezés után a nem magyar nemzetiségek ellen intoleráns politikát folytató Magyar Királyságban aligha szerezhetek érvényt követeléseiknek a kárpáti ruszinok.

1917-ben az Egyesült Államokba emigrált, és a legfőbb amerikai politikai körökben is ismert kárpáti ruszinok első közgyűlésén kinyilvánították, hogy európai hazájuknak legalább autonómiaként, de legjobb esetben független országgént kell működnie.

A Monarchia szétesése után létrejött Magyar Köztársaság képviselői 1918. december 10-én kinyilvánították a Ruszka Krajina entitást, amely saját kormányzóval és helyi ruszin aktivistákból álló ideiglenes parlamenttel (Sojm) rendelkezett. A parlament még néhány hétig létezett az áprilisi bolsevik hatalomátvételt követően.

Az egyesült államokbeli ruszin kivándorlók 1918-ban megszavazták a Csehszlovákiához való csatlakozást, amennyiben a ruszinok országa a Cseh-Szlovák-Ruszin Szövetségi Köztársaság részét fogja képezni, továbbá az 1919 májusi ungvári ruszin találkozón megalapították a Központi Ruszin Nemzeti Tanácsot, amely kinyilvánította az új Csehszlovákiával való önkéntes uniót.

Ugyanebben az időben váltak politikailag aktívvá a lemkó ruszinok is. 1918 novemberében kikiáltották a két rövid életű Ruszin-Lemkó Köztársaságot Komańczában, majd decemberben Florynkában.

Csehszlovákia azonban nem váltotta be a ruszinok három egyenrangú szláv nép szövetségi államáról szőtt elképzelését, így továbbra is egymástól közigazgatásilag elszigetelve éltek. 1936-ban a megújult Központi Ruszin Nemzeti Tanács a csehszlovák kormány elé terjesztette az autonóm Podkarpatszka Rusz alkotmány-javaslatát, amely tartalmazta

többek között a kárpáti ruszin lakosság egyesítését, a 45-tagú Sojm összehívását és a ruszin nyelv hivatalossá tételét is. A csehszlovák kormány mindezen javaslatokat figyelmen kívül hagyva csupán minimális változásokat vezetett be.

1938-ban Podkarpatszka Rusz megkapta első háromtagú autonóm kormányát élén a magyarbarát Andrej Bródy-val, ezt követte a csehszlovákok állammal és Ukrajnával is lojális Augustin Volosin kormánya, amely Kárpát-Ukrán Köztársasággá nyilvánította a régiót. Miután Szlovákia a náci Németország szövetségeseként kinyilváníthatta függetlenségét, addig a szintén függetlenné nyilvánított Kárpát-Ukrán Köztársaság függetlensége csupán egyetlen napig tartott (1939. március 15.), majd Magyarországhoz lett csatolva.

1944-ben, Csehszlovákia formális újraegyesítése előtt, a pravoszláv egyház képviselői petícióban fordultak Sztálinhoz, hogy ismerje el Karpatszka Ruszt (beleértve a közép- és kelet-szlovákiai területeket és északkelet Magyarországot) szovjet köztársaságként. A kérvényt elutasították tekintettel arra, hogy más országok területét kívánta a Szovjetunióhoz csatolni.

A kommunista Csehszlovákiában tovább folytatódott az autonómiára vonatkozó javaslatok felterjesztése: az eperjesi ukrán nemzeti párt képviselője korlátozott kulturális és nyelvi garanciákat kívánt kicsikarni Szlovákia „ukrán” lakosai számára, míg a homonnai helyi pártfunkcionárius, Š. Buganič, Kárpát-Ukrán autonóm terület kialakítását követelte.

A szomszédos Podkarpatszka Ruszban is hasonló tendencia zajlott 1945-1991 között, igaz, különösebb eredmény nélkül. Figyelemre méltó Pavlo Kampov tanító 1970-ben, az újraegyesítés 25. évfordulójára *A reménység és a csalódás 25 éve* címmel írt politikai röpirata, amelyben a Podkarpatszka Rusz Köztársaság újjáélesztését és a Szovjetunióból való kiválását indítványozta, és aminek következtében a szerzőt elítélték és kezdeményezését csírájában fojtották el.

1985 után a kárpátontúli autonómia közkérdéssé vált. A kárpátontúli terület Kárpáti Ruszinok Egyesülete felszólította Gorbacsovot, nyilvánítsa autonóm köztársasággá Podkarpatszka Ruszt.

Az ukrán függetlenség kivívása után (1991. aug. 24.) még intenzívebbé váltak az kárpátontúli autonómiáról szóló viták. Az új ukrán

állam keretén belül a már említett Egyesület kidolgozta az autonómiára irányuló követeléseket, továbbá felszólította Ukrajnát a kárpáti ruszinok önálló nemzetiségként való elismerésére. Leonid Kravcsuk, az ukrainai parlament elnöke, egyben államelnök-jelölt is, kompromisszumot javasolt: ha megválasztják a független Ukrajna elnökévé és a kárpátontúli autonómiára vonatkozó referendum is érvényes lesz a régióban, a régóta áhított autonómia Ukrajna határain belül 1992 tavaszán megvalósulhat. És bár Kravcsuk államelnökké vált, az autonómia sosem valósult meg.

A kárpáti ruszin aktivisták 1993-ban Podkarpatszka Rusz-i Köztársaság néven árnyékkabinetet hoztak létre, hogy felkeltsék a nemzetközi körök figyelmét.

2007 decemberében a Sojm nevű polgári egyesület eltökélte, hogy kikiáltja a kárpátontúli terület autonómiáját tekintet nélkül arra, hogy Ukrajna elismeri-e azt vagy sem.

A 2008-ban zajló Kárpátontúli Ruszinok Európai Kongresszusán 2008. december 1-i hatállyal kihirdették a ruszin államiság megújítását a Podkarpatszka Rusz-i Köztársaság formájában. Kinevezték a kormánytagokat és felszólították az orosz kormányt, garantálja az új önálló köztársaság biztonságát. Ezzel az extrém deklarációval egyetlen dolgot sikerült elérni: felkeltették a nemzetközi média, az ukrán kormány és néhány oroszországi kormány-, értelmiségi- és polgári kör figyelmét az Ukrajnában élő kárpáti ruszinok szomorú helyzetére.

A szerző rávilágít arra a tényre, hogy minden Közép-Európa politikai rendjét veszélyeztető politikai fordulat arra ösztönözte a kárpátaljai terület (Podkarpatszka Rusz) iránt érdeklődő szomszédos országokat, hogy e régió autonómiáját nem csak elméletben, de gyakorlatban is megvalósíthatónak tekintsék. Az autonómiát pedig sosem az adott terület követelte, hanem az ott élő nagyszámú kárpáti ruszin lakosság, amely politikailag is megérett már erre a változásra. A kárpáti ruszinok autonómia-törekvése valószínűleg addig nem szűnik meg, amíg azt az adott kormány, jelen esetben az ukrán kabinet, ki nem elégíti.

Császári Éva